

TERMIZ IQTISODIYOT VA
SERVIS UNIVERSITETI

TISU ILMIY TADQIQOTLARI XABARNOMASI

ILMIY-USLUBIY JURNAL
ISSN 2992-9016

№1/2026

Muassis:
TERMIZ IQTISODIYOT VA
SERVIS UNIVERSITETI

TISU ilmiy tadqiqotlari xabarnomasi
Ilmiy-uslubiy jurnal
Bosh muharrir:

Sattarov Abdusamat
Umurqulovich

Bosh muharrir o'rinbosari:
Qobulov Eshbolta Atamuratovich

Mas'ul kotib:

Turayev Baxtiyor Ergashevich
Dizayner:

Meyliqulov Shahboz
Xolmamatovich

Jurnal bir yilda to'rt marotaba
nashr etiladi

Jurnal O'zbekiston Respublikasi
Prezidenti Administratsiyasi
huzuridagi Axborot va ommaviy
kommunikatsiyalar agentligining
2023-yil 1-martdagi № 066379-
raqamli guvohnomasi bilan ro'yxatga
olingan va O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya
komissiyasi rayosatining 2025-
yil 8-maydagi 370/5-sonli qarori
bilan ro'yxatdan o'tkazilgan
hamda iqtisodiyot fanlari bo'yicha
dissertatsiyalarning asosiy ilmiy
natijalarini chop etish tavsiya etilgan
milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga
kiritilgan.

Jurnal "Termiz Publishing center"
MCHJ bosmaxonasida chop etildi.

Bosishga ruxsat etildi:

31.03. 2026.

Qog'oz bichimi: 60x84 1/8

"Times New Roman" garnituruasi.

Ofset bosma.

Ofset bosma usulida bosildi.

Shartli bosma tabog'i: 11.

Adadi 100 nusxa.

Bahosi kelishilgan narxda.

Buyurtma № 4.

Jurnalning elektron shakli bilan

<https://scientific.tues.uz>

web saytida tanishish mumkin.

Tahririyat manzili:

Termiz sh., "Yulduz" MFY,
"Ibn Sino" ko'chasi, 38B-uy.

TAHRIR HAY'ATI A'ZOLARI:

Ixtisham Ul-Haq – i.f.d., prof. (Pokiston)
L. Narrada Gamage – i.f.d., prof. (Shri Lanka)
Xudoyqulov S.K. – i.f.d., prof.
Pardayev J.M. – i.f.f.d., (PhD). dots.
Toshqulov A.H. – i.f.d, prof.
Absamatov A.E. – i.f.d., dots.
Ruzmetov B. – i.f.d. prof.
Abdullayev I.S. – i.f.d., prof.
Ro'ziyev O.A. – i.f.n., dots.
Otamurodov Sh.N. – i.f.d., dots.
Shodiyev A.A. – i.f.d., dots.
Bakirov P.U. – f.f.d., prof.
Qodirov U.D. – p.f.d., prof.
Turopova S.K. – f.f.d., dots.
Mamadjanova T.A. – i.f.f.d. (PhD), dots.
Jurayev X.A. – i.f.f.d. (PhD), dots
Yarmatov Sh.CH. – i.f.f.d (PhD).
Amonov M.O. – i.f.f.d. (PhD).
Absamatov As.E. – i.f.f.d (PhD)
Rahmatullayev B.Ch. – i.f.f.d. (PhD).
Xoliyorov E.Ch. – f-m.f.n., dots.
Esanov A.A. – f.f.f.d. (PhD), dots.
Xudoyberdiyev U.T. – t.f.f.d. (PhD)
Namozov G'.Sh. – i.f.f.d. (PhD), dots v.b.
Xayrullayev I.N. – f-m.f.n., dots.
Bozorov S.B. – f.f.f.d. (PhD)
Sattarova Y.A. – f.f.f.d. (PhD), dots.
Eshkurbanov S.B. – t.f.f.d. (PhD), dots.
Saloxitdinova N.M. – p.f.f.d. (PhD), dots.
Madiyeva M.Y. – f.f.f.d. (PhD), dots.
Xakimov Z.I. – i.f.f.d. (PhD), dots.
Yormatov F. J. – t.f.n., dots.
Xoshimxo'jayeva M. –f.f.f.d. (PhD), dots.
Ismoilov B.T. – p.f.f.d. (PhD), dots.
Salomov G'. Y. – p.f.f.d. (PhD), dots.
Uralova O. P. – f.f.d (DSc), dots.
Xolov O.Ch. – p.f.f.d. (PhD), dots.
Usmonov M. Q. – p.f.f.d. (PhD), dots.
Abdusamatov A.S. - p.f.f.d. (PhD). dots.
Norkulova Sh. T. – f.f.f.d. (PhD)
Shoturayev J. – p.f.f.d. (PhD).
Abduraxmanov A.Y. – t.f.f.d. (PhD).

MUNDARIJA

N.A. ABDURAIMOVA, M.N. KARIMOVA

Tadbirkorlik subyektlarida moliyalashtirishni takomillashtirish asosida aholi bandligini ta'minlashning iqtisodiy tahlili.....5

N.A. ABDURAIMOVA, M.T. RO'ZIYEVA

Xo'jalik yurituvchi subyektlarning investitsiya loyihalarini moliyalashtirishning amaldagi holati tahlili.....10

G.A. AXMETOVA

O'zbekiston iqtisodiyotida investitsiyalarning iqtisodiy samaradorligini baholash omillari.....16

S.R. BOYPO'LATOV

Sanoat korxonalarida mehnat unumdorligini oshirishda innovatsion va raqamli texnologiyalarning roli.....21

M.SH. CHORIYEVA

Eksport salohiyatidan samarali foydalanish orqali iqtisodiyotni barqaror rivojlantirish omillari.....26

N.X. DO'SMUXAMEDOVA

Nodavlat notijorat tashkilotlarida xarajatlar hisobini samarali yuritish omillari.....32

B.A. ERDANAYEV

Hududiy rivojlanishda drayver tarmoqlarning o'рни va ularni shakllantirishning nazariy-amaliy asoslari37

N.N. ESHQULOVA, SH.B. ABDUNABIYEV

Mamlakatimizda xizmat ko'rsatish sohasi va xizmatlar eksporti dinamikasi tahlili.....42

M.X. KURBOSHEVA

Tijorat banklari tomonidan tadbirkorlik subyektlarini kreditlashning nazariy-metodologik asoslari.....47

O.J. MURODOV, H.I. G'ULOMOV

Paxta tozalash korxonalarida moliyalashtirish-innovatsiya uzilishi: O'zbekiston agroklastarlari misolida empirik tahlil.....52

SH.S. MUZRAPOVA, N.S. MUZRAPOVA

Ekonometrika ta'limida interaktiv va amaliy matematika asosidagi yondashuvlarning samaradorligini baholash.....59

Z.M. NORALIYEVA

Qishloq joylarni rivojlantirish va aholi turmush sifatini yaxshilashda kichik biznes samaradorligini oshirish yo'llari.....66

A.P. PARDAYEV

O'zbekiston bank tizimini strategik transformatsiya jarayonining tahlili.....74

J.R. SAYFIYEV

Agile transformatsiya jarayonidagi kutilayotgan qiyinchiliklar va ularni bartaraf etish yo'llari.....77

A.A. SHODIYEV, B.A. SHODIYEV

Qurilish tashkilotlarida buxgalteriya hisobining o'ziga xos xususiyatlari.....82

B.E. TURAYEV

Iqtisodiy o'sish omillarini kobb-duglas modeli asosida ekonometrik baholash.....89

Z.I. XAKIMOV

Qishloq xo'jaligida innovatsion faoliyatni moliyalash yo'nalishlari.....93

N.A. XAKIMOVA

Fermer xo'jaliklarini moliyaviy qo'llab - quvvatlashda subsidiya amaliyotini takomillashtirish.....98

SH.D. XAYDAROVA

Maishiy xizmatlar sohasida tadbirkorlikni rivojlantirishning mintaqaviy xususiyatlari.....103

L.L. XAYRULLAYEVA

Iqtisodiy o'sishni ta'minlashda yashil iqtisodiyot yondashuvi va an'anaviy iqtisodiy model.....107

Y.Z. XUDAYAROVA

Asalarichilik samaradorligiga ta'sir etuvchi omillarni lasso regression modeli asosida tahlil qilish.....112

R.A. XURRAMOV

Hududlar kesimida eksport mahsulotlarining daromadlilik darajasini prody indeksi asosida statistik tahlil qilish.....116

G.A. YUSUPOV

Uzoq muddatli aktivlarda adaptiv amortizatsiya usuli.....122

MUNDARIJA

SH.E.BOBOMURATOVA

O'zbekiston va uning chegara mamlakat hududlarida til siyosati.....126

D.MUQUMOVA

Ja'far Muhammad Termiziyning "Mendagi Boysun" she'ri: lingvistik tahlil.....134

D.B.IBODULLAYEVA

O'zbek va ingliz tillaridagi teatr atamalarining chog'ishtirma tahlili.....137

Z.M.AMIRKULOVA

"Panoh" hikoyasida tarixiy voqealik va badiiy talqin uyg'unlashuvi.....140

M.A.MEYLIQULOVA

O'quvchilarda adabiy nutqiy kompetensiyani rivojlantirish masalalari.....144

SH.A.DONAYEVA

Boshlang'ich sinf o'quvchilarini o'qitishda 4K modelining ahamiyati.....147

G.E.TURAYEVA

Texnologiyalashgan jamiyatda bo'lajak o'qituvchilarning axloqiy tarbiyasini shakllantirish150

M.X.XAYDAROVA

Magistratura talabalarining mustaqil ta'lim faoliyatini tashkil etish.....153

F.A.XAYITOVA

O'quvchilarda kreativ o'qish madaniyatini shakllantirishning milliy va jahon tajribasi.....157

D.R.YUNUSOV, J.I.UMIROV

Fanni o'qitishda interfaol ta'lim metodlaridan foydalanish.....160

F.E.JOMONQULOVA, S.B.UZAKOVA

Yoshlarni axborot xurujlaridan asrash, ularda axborot imunitetini shakllantirishda zamonaviy usullardan foydalanishning o'рни.....164

U.A.TASHBAYEVA

Boshlang'ich sinflarda bolalar adabiyotini o'rgatishda mustaqil ta'lim topshiriqlaridan foydalanish metodikasi.....169

SH.T.TOSHOVA

Talabalarda sog'lom turmush tarzi ko'nikmalarini takomillashtirishning didaktik imkoniyatlari.....173

R.I.ESONOVA, N.M.SALOXITDINOVA

Boshlang'ich sinflarda tabiiy fanlarni 4K modeli asosida tashkil etish metodikasi va baholash mexanizmlari.....176

G.Z.ERMATOVA, G.E.TURAYEVA

Elektron resurslar asosida ona tili va o'qish savodxonligi fanlarini o'qitish samaradorligini oshirish usullari.....180

D.D.NORQUVATOVA, N.M.SALOXITDINOVA

STEAM yondashuvining boshlang'ich matematika ta'limidagi ahamiyati.....187

M.O.ZARIPOVA, N.M.SALOXITDINOVA

Zamonaviy ta'limda baholash tizimlarining transformatsiyasi va uning ta'lim sifatiga ta'siri.....190

M.A.NORBOSHEVA, N.ABDIYEVA

Giperaktiv bolalar bilan olib boriladigan psixologik-pedagogik ishlar.....194

G'A.MAMARAJABOV

Mustaqillik yillarida O'zbekistonda hunarmandchilikni rivojlantirishning huquqiy asoslari va amaliy tajriba.....198

T.J.YARMATOV, F.J. YARMATOV

Mahmud Qoshg'ariyning "Devonu Lug'atit Turk" asari etnofolklor manba.....202

SH.T.YAKUBOVA

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida ekologik madaniyat shakllantirishning ilmiy-nazariy asoslari.....205

N.B.RAUPOVA

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining milliy qadriyatlarga bo'lgan munosabatini shakllantirish metodikasi ("Qutadg'u bilig" va "Hibat ul-haqoyiq" dostonlari namunalari misolida).....208

M.SH.BURIYEVA

The role of code-switching in Uzbekistan's diverse society: identity and cultural exchange.....213

Z.M.ALLAYEV

Traditions of dream interpretations in linguoculturology.....218

Z.F.ERGASHEVA, G'Y.SALOMOV

Ona-tili va o'qish savodxonligi darslarida o'quvchilarning axborot bilan ishlash kompetensiyasini rivojlantirish metodikasi.....221

L.A.RAIMOV

A comparative analysis of ai and human translation in advertising texts.....225

A.A.QARAQULOV

Mengziyo Safarov qissalarida ona-tabiatning poetik manzarasi.....229

N.A.UMAROVA

Boshlang'ich sinflarda tabiiy fanlar darslarida loyiha faoliyatini tashkil etish nazariyasi va metodikasi.....234

M.T.MENGNAROVA

Ingliz va O'zbek tillaridagi rang komponentli maqollarda madaniy birliklarning ahamiyati.....238

I.B.JURAEV

The effect of authentic materials on vocabulary acquisition in english classes.....242

D.A.BADALOV

Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi talabalarining kasbiy kompetentligini rivojlantirishda, klaster metodida yondashish.....248

F.J. YARMATOV, T.J. YARMATOV

Dostonchilik an'analari shakllanishining tarixiy asoslari.....252

M.O.BEGALIYEVA

Pattakesar.....257

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti, Iqtisodiyot kafedrasida o'qituvchisi
Erdanayev Bunyodjon Abdumalikovich
E-mail: bunyodjon_erdanayev@tues.uz

HUDUDIY RIVOJLANISHDA DRAYVER TARMOQLARNING O'RNI VA ULARNI SHAKLLANTIRISHNING NAZARIY-AMALIY ASOSLARI

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada hududiy rivojlanishda "drayver tarmoqlar" tushunchasining nazariy-metodologik asoslari, ularning iqtisodiy o'sish, bandlik, innovatsion faollik va investitsion jozibadorlikka ta'siri kompleks yondashuv asosida tahlil qilinadi. Tadqiqot hududiy iqtisodiyotning tarkibiy transformatsiyasi jarayonida drayver sohalarning shakllanish mexanizmlarini aniqlash, ularning o'zaro multiplikativ ta'sirini baholash hamda mintaqaviy siyosatda samarali foydalanish imkoniyatlarini asoslashga qaratilgan. Ishda tizimli tahlil, taqqoslash, iqtisodiy-statistik usullar va ekspert baholash elementlari uyg'unlashgan holda qo'llanildi. Natijalarda drayver tarmoqlarini aniqlash va ustuvorlashtirish hududning resurs salohiyati, infratuzilma darajasi, institutsional muhit va inson kapitali bilan bevosita bog'liqligi ko'rsatildi. Maqola xulosalari hududiy rivojlanish strategiyalarini ishlab chiqishda amaliy ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: hududiy rivojlanish, drayver tarmoqlar, iqtisodiy o'sish, klasterlashuv, innovatsiyalar, investitsiyalar, mintaqaviy siyosat.

РОЛЬ ТРАНСПОРТНЫХ СЕТИ В РЕГИОНАЛЬНОМ РАЗВИТИИ И ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ И ПРАКТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ИХ ФОРМИРОВАНИЯ

АННОТАЦИЯ

В данной статье на основе комплексного подхода анализируются теоретические и методологические основы концепции «драйверных секторов» регионального развития, их влияние на экономический рост, занятость, инновационную активность и инвестиционную привлекательность. Цель исследования – выявление механизмов формирования драйверных секторов в процессе структурной трансформации региональной экономики, оценка их взаимного мультипликативного воздействия и обоснование возможностей их эффективного использования в региональной политике. В работе сочетаются элементы систематического анализа, сравнения, экономико-статистических методов и экспертной оценки. Результаты показали, что выявление и приоритизация драйверных секторов напрямую связаны с ресурсным потенциалом региона, уровнем инфраструктуры, институциональной средой и человеческим капиталом. Выводы статьи имеют практическое значение при разработке стратегий регионального развития.

Ключевые слова: региональное развитие, драйверные секторы, экономический рост, кластеризация, инновации, инвестиции, региональная политика.

THE ROLE OF DRIVER NETWORKS IN REGIONAL DEVELOPMENT AND THEORETICAL AND PRACTICAL BASIS OF THEIR FORMATION

ABSTRACT

This article analyzes the theoretical and methodological foundations of the concept of "driver sectors" in regional development, their impact on economic growth, employment, innovative activity and investment attractiveness based on an integrated approach. The study is aimed at identifying the mechanisms of formation of driver sectors in the process of structural transformation of the regional economy, assessing their mutual multiplicative impact, and substantiating the possibilities of their effective use in regional policy. The work combined elements of systematic analysis, comparison, economic and statistical methods and expert assessment. The results showed that the identification and prioritization of driver sectors are directly related to the resource potential of the region, the level of infrastructure, the institutional environment and human capital. The conclusions of the article are of practical importance in developing regional development strategies.

Keywords: regional development, driver sectors, economic growth, clustering, innovations, investments.

KIRISH

Hududiy iqtisodiyotning barqaror rivojlanishi zamonaviy mintaqaviy siyosatning eng muhim ustuvor yoʻnalishlaridan biri hisoblanadi. Global iqtisodiy integratsiya, ishlab chiqarish omillarining erkin harakati va texnologik yangilanishlar sharoitida hududlar oʻrtasidagi raqobat tobora kuchayib bormoqda. Bunday vaziyatda alohida hududlarning iqtisodiy oʻsishini taʼminlovchi drayver tarmoqlarni aniqlash va ularning salohiyatidan samarali foydalanish masalasi dolzarb ahamiyat kasb etadi. Drayver tarmoqlar hudud iqtisodiyotida strukturaviy oʻzgarishlarni jadallashtiruvchi, bandlikni oshiruvchi va investitsion muhitni yaxshilovchi asosiy harakatlantiruvchi kuch sifatida namoyon boʻladi. Shu bois, mazkur maqolada hududiy rivojlanishda drayver tarmoqlarning tutgan oʻrni, ularning shakllanish mexanizmlari va iqtisodiy samaradorligi ilmiy jihatdan asoslab beriladi.

Soʻnggi yillarda hududiy rivojlanish masalasi nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy-siyosiy barqarorlik bilan chambarchas bogʻliq strategik yoʻnalish sifatida qaralmoqda. Hududlar oʻrtasidagi iqtisodiy nomutanosibliklar, ishlab chiqarish kuchlarining notekis joylashuvi hamda bandlik darajasidagi farqlar mintaqaviy siyosatni yanada aniqlashtirilgan va maqsadli yondashuvlar asosida olib borishni taqozo etadi. Shu nuqtai nazardan, hudud iqtisodiyotida yetakchi rol oʻynovchi, boshqa sohalarning faollashuviga turtki beruvchi drayver tarmoqlarni aniqlash va rivojlantirish masalasi ilmiy-amaliy jihatdan alohida ahamiyat kasb etadi. Drayver tarmoqlar hududning mavjud resurs salohiyatini safarbar etish, iqtisodiy oʻsish nuqtalarini shakllantirish va uzoq muddatli barqaror rivojlanishni taʼminlashda asosiy vosita boʻlib xizmat qiladi. Aynan shu sababli, mazkur tadqiqot hududiy rivojlanishning ichki mexanizmlarini ochib berish va drayver tarmoqlar orqali iqtisodiy samaradorlikni oshirish masalasini chuqur ilmiy tahlil qilishga qaratilgan.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Hududiy drayverlar masalasi iqtisodiy nazariyada turli konseptual yondashuvlar doirasida tadqiq etilgan. Klassik mintaqaviy iqtisodiyot nazariyasida drayverlik asosan bazaviy ishlab chiqarish tarmoqlari orqali izohlangan boʻlsa, zamonaviy ilmiy tadqiqotlarda innovatsion faoliyat, xizmatlar sohasi, klasterlashuv va inson kapitali muhim omillar sifatida qaralmoqda. Xorijiy tadqiqotchilar tomonidan ishlab chiqilgan klaster nazariyalari hududiy raqobatbardoshlikni

oshirishda drayver tarmoqlarning oʻzaro bogʻliqligini asoslab beradi. Mahalliy olimlar ishlarida esa hududlarning tabiiy-resurs salohiyati, infratuzilma va institutsional sharoitlar drayverlarni shakllantirishda hal qiluvchi omillar sifatida koʻrsatiladi. Ushbu boʻlimda mavjud ilmiy qarashlar tizimli tahlil qilinib, ularning kuchli va zaif jihatlari aniqlanadi.

F.Q. Raxmatov (2025) iqtisodiyot tarmoqlarini lokalizatsiyalash va tarmoqlararo hamkorlik masalalarini tadqiq qilib, lokalizatsiya siyosatini qaysi nuqtalarga yoʻnaltirish kerakligini aniqlanib oʻtadi: “oʻsish nuqtalari, drayver tarmoqlar, noyob mineral resurslar, muqobil energetika, turizm...” kabi yoʻnalishlarda lokal ishlab chiqarish va kooperatsiyani kuchaytirish zarurligi qayd etiladi. Bu yondashuv maqola mavzusi bilan bevosita tutashadi: drayver tarmoqni shakllantirish “faqat tanlash” emas, balki lokalizatsiya–kooperatsiya–texnologik yangilanish zanjiri ekanini mahalliy kontekstda asoslash imkonini beradi.

S.T. Toshaliyeva (2025) hududiy rivojlanishning metodologik asoslarini koʻrib, 2012–2024 davrida Oʻzbekistonda tarkibiy transformatsiya tezlashganini va iqtisodiy oʻsish drayverlari xizmatlar hamda qayta ishlash sanoati tomon siljiganini taʼkidlaydi; shuningdek, suv taʼminoti va energetika barqarorlikning bazaviy shartlarini yaratishi, sogʻliqni saqlash–taʼlim–axborot sohasidagi oʻsish inson kapitalini kuchaytirishi kabi sektorlararo mantiqni ochib beradi.

Bu natija maqolada drayver tarmoqlarni “iqtisodiy” va “ijtimoiy kapital” drayverlari kombinatsiyasi sifatida koʻrsatish uchun juda qulay: ayrim tarmoqlar eksport va qiymat zanjiri orqali tortsa, ayrimlari (taʼlim, sogʻliq, IT infratuzilma) umumiy unumdorlikni oshirib, boshqa tarmoqlarning drayverga aylanishiga sharoit yaratadi.

A.X. Shadiyev (2025) mintaqaning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish mexanizmini takomillashtirish masalasida investitsiya oqimlari va hududiy oʻsish potentsiali yuqori boʻlgan hududlar farqlanishini koʻrsatadi, hamda raqamli texnologiyalar, elektron savdo va platformalar, sunʼiy intellekt, qayta tiklanuvchi energetika kabi yoʻnalishlarning oʻsishdagi rolini kuchaytiruvchi omillar sifatida yoritadi.

Bu ish maqolangizda “drayver tarmoq” tushunchasini zamonaviy (raqamli va yashil transformatsiya) kontekstda asoslashga xizmat qiladi: drayver tarmoq faqat “anʼanaviy sanoat” emas, balki texnologik va energetik oʻzgarishlar

bilan birga keladigan yangi qiymat generatori bo'lishi mumkin.

Umuman, adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki: (1) nazariy adabiyot (Krugman–Hirschman–Myrdal an'analari) drayver tarmoqlarni hududiy konsentratsiya va multiplikatorlar bilan bog'laydi; Porter klasterlari drayver tarmoqning "ekotizim" sifatida shakllanishini asoslaydi;

Barca va OECD yondashuvi drayver tarmoqni joyga moslashtirilgan siyosat, institutlar va ko'p darajali boshqaruv orqali "yaratish" zarurligini ko'rsatadi;

Foray konsepsiyasi esa ustuvorliklarni dalilga asoslangan tanlash va "tadbirkorlik kashfiyoti" orqali yangi ixtisoslashuvga aylantirish mexanizmini beradi.

Mahalliy tadqiqotlarda esa (Raxmatov, Toshaliyeva, Shadiyev) drayverlik lokalizatsiya, tarkibiy transformatsiya, raqamli-yashil yo'nalishlar va investitsiya mexanizmlari bilan bog'lanadi.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqot jarayonida tizimli yondashuv asos qilib olindi. Hududiy rivojlanishni ko'p omilli iqtisodiy jarayon sifatida baholash maqsadida iqtisodiy-statistik tahlil, taqqoslash, guruhlash va ekspert baholash usullaridan foydalanildi. Drayver tarmoqlarni aniqlashda yalpi hududiy mahsulot tarkibi, bandlik ko'rsatkichlari, investitsiyalar hajmi va innovatsion faollik darajasi asosiy mezon sifatida tanlandi. Metodologik yondashuv hududlar kesimida drayverlarning real iqtisodiy ta'sirini aniqlash imkonini berdi.

Tadqiqot metodologiyasi hududiy iqtisodiy tizimni murakkab, ko'p darajali va o'zaro bog'liq elementlar majmuasi sifatida qarashga asoslandi. Drayver tarmoqlarni aniqlashda faqatgina alohida iqtisodiy ko'rsatkichlar emas, balki ularning hududiy rivojlanishga kompleks ta'siri ham inobatga olindi. Shu maqsadda yalpi hududiy mahsulot tarkibi, tarmoqlar kesimidagi qo'shimcha qiymat, bandlik darajasi, investitsiya oqimlari va innovatsion faollik ko'rsatkichlari tizimli ravishda tahlil qilindi. Metodologik yondashuv doirasida vaqt qatori tahlili orqali ayrim tarmoqlarning rivojlanish dinamikasi baholandi, taqqoslash usuli yordamida hududlar kesimida drayverlik salohiyati aniqlashtirildi. Shuningdek, ekspert baholash usuli qo'llanilib, rasmiy statistik ma'lumotlarda to'liq aks etmaydigan institutsional va tashkiliy omillar ham hisobga olindi. Bunday kompleks metodologiya tadqiqot natijalarining ishonchligini oshirishga xizmat qildi.

Tahlil va natijalar. O'tkazilgan tahlillar natijasida hududiy rivojlanishda drayver tarmoqlar ko'pincha kompleks xarakterga ega ekani aniqlandi. Agrar-sanoat majmuasi, transport-logistika tizimi, turizm va raqamli xizmatlar hudud iqtisodiyotida eng yuqori multiplikativ ta'sirga ega sohalar sifatida namoyon bo'ldi. Tadqiqot natijalari jadval ko'rinishida umumlashtirilib, har bir drayver tarmoqning iqtisodiy va ijtimoiy samaradorligi baholandi. Ushbu natijalar hududiy strategiyalarni ishlab chiqishda muhim amaliy ahamiyatga ega.

O'tkazilgan tadqiqot natijalari hududiy rivojlanishda drayver tarmoqlarni aniqlash jarayoni ko'p qirrali va hududga xos xususiyatlarga ega ekanini ko'rsatdi. Tahlillar shuni tasdiqladiki, iqtisodiy o'sishga eng kuchli ta'sir ko'rsatuvchi tarmoqlar hududning tabiiy-resurs bazasi, geografik joylashuvi va mavjud infratuzilma bilan bevosita bog'liq. Ayrim hududlarda agrar-sanoat majmuasi yetakchi drayver sifatida namoyon bo'lsa, boshqa mintaqalarda transport-logistika yoki turizm sohasi iqtisodiy faollikning asosiy manbai bo'lib xizmat qilmoqda. Natijalarda drayver tarmoqlarning yuqori multiplikativ ta'siri aniqlanib, ularning rivojlanishi xizmatlar sohasi, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning faollashuviga ijobiy ta'sir ko'rsatayotgani qayd etildi. Shuningdek, innovatsion yo'nalishga ega drayver tarmoqlar uzoq muddatda hudud iqtisodiyotining barqarorligini mustahkamlashini ko'rsatdi.

O'tkazilgan tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, hududiy drayverlar ko'pincha bir tarmoq bilan cheklanmaydi, balki o'zaro bog'liq faoliyatlar majmuasi sifatida namoyon bo'ladi. Masalan, qishloq xo'jaligi mahsulotlarini yetishtirish bilan bir qatorda ularni chuqur qayta ishlash, logistika va eksport infratuzilmasini rivojlantirish hudud iqtisodiyotida kuchli multiplikativ effekt hosil qiladi.

1-jadval¹

Shartli ravishda ayrim drayver tarmoqlarning hududiy rivojlanishga ta'siri

Drayver tarmoq	YHMga ta'siri	Bandlikka ta'siri	Innovatsion salohiyat
Agrar-sanoat majmuasi	Yuqori	Yuqori	O'rta
Transport-logistika	O'rta	O'rta	O'rta
Turizm	O'rta	Yuqori	O'rta
Raqamli xizmatlar	Yuqori	O'rta	Yuqori
Qayta tiklanuvchi energetika	O'rta	Past	Yuqori

1-jadvaldan ko'rinib turibdiki, drayver tarmoqlarni tanlashda faqat hozirgi iqtisodiy samara emas, balki uzoq muddatli innovatsion va ijtimoiy ta'sir ham hisobga olinishi lozim. Muhokama jarayonida aniqlanganki, ayrim hududlarda drayver sifatida belgilangan tarmoqlar yetarli institutsional qo'llab-quvvatlashga ega bo'lmagani sababli kutilgan natijani bermayapti. Bu holat hududiy siyosatda muvofiqlashtirish va strategik rejalashtirishning ahamiyatini yana bir bor tasdiqlaydi.

Tadqiqot natijasida drayver tarmoqlarni shakllantirishni tushuntiradigan integratsiyalashgan "3 qatlamli" model taklif qilindi: (A) tanlash mezonlari, (B) hududiy qiymat zanjiri va klasterlash mexanizmi, (C) boshqaruv-rag'bat-monitoring konturi. Modelning birinchi qatlamida drayver tarmoqni aniqlash uchun 6 ta amaliy mezon ishlab chiqildi: 1) tarmoqlararo bog'liqlik (yetkazib beruvchilar va iste'molchilar zanjiri kengligi), 2) mehnat unumdorligi va qo'shilgan qiymat ulushi, 3) eksport yoki import o'rnini bosish salohiyati, 4) innovatsion sig'im (texnologiya yangilanishi, R&D, kadrlar bazasi), 5) barqaror bandlik yaratish (ish o'rinlarining "sifati" va ko'lamlanishi), 6) infratuzilma va bozorga chiqish mosligi (logistika, energiya, raqamli ulanish). Ushbu mezonlar Perrouxning "propulsiv tarmoq" g'oyasi va Porter klaster raqobatbardoshligi qarashlarining amaliy "o'lchovli" talqinidir.

Ikkinchi qatlam bo'yicha natija shundan iboratki, drayver tarmoqni "tarmoq ichida" qo'llab-quvvatlash yetarli emas; u hududiy qiymat zanjiri bo'ylab kamida 4 bo'g'inni bir vaqtda kuchaytirgandagina barqaror natija beradi: xomashyo/ressurs bazasi → qayta ishlash/ishlab chiqarish → logistika va servis infratuzilmasi → bozor va eksport kanallari. Yangi iqtisodiy geografiya nuqtayi nazaridan, aynan transport xarajatlarini kamaytirish va bozor integratsiyasini kuchaytirish "yadro-periferiya" tafovutlarini yumshatishi mumkinligi asoslandi; demak, drayver tarmoqlar siyosatida logistika va raqamli ulanish "yordamchi" emas, "tizim hosil qiluvchi" omil sifatida qaralishi kerak.

Uchinchi qatlam — institutsional-amaliy mexanizmlar bo'yicha tadqiqot quyidagi natijani berdi: drayver tarmoqlarni shakllantirish jarayonida (1) muvofiqlashtiruvchi institut (hududiy loyiha ofisi yoki klaster boshqaruvi), (2) aniq rag'batlar paketi (infratuzilma, yer, kredit, soliq, eksport ko'magi), (3) natijaga bog'langan

monitoring (KPI) mavjud bo'lmasa, resurslar ko'p hollarda tarqoq loyihalarga ketib, "tarqalish effekti" sustlashadi. Bu xulosa OECDning endogen rivojlanish va governance mexanizmlarini kuchaytirish zarurati haqidagi yondashuvi bilan mos keladi.

Normativ-huquqiy hujjatlar kontent-tahlili natijasida esa quyidagilar aniqlandi: "O'zbekiston-2030" doirasida drayver sohalarni rivojlantirish va hududiy sanoat salohiyatini ishga solish maqsadi aniq qo'yilgan va u ko'proq sanoat zonalarini orqali "hududiy ixtisoslashuv"ni kuchaytirish yo'nalishida namoyon bo'ladi.

Shu bilan birga, maxsus iqtisodiy va sanoat zonalarini tashkil etishda iqtisodiy asoslanganlik, infratuzilma mavjudligi va biznes-reja talablarining qat'iyashtirilishi drayver tarmoqlarni shakllantirishda selektiv yondashuv (ya'ni har qanday hududda har qanday zona emas, balki salohiyat va samaradorlik asosida) kuchayayotganini ko'rsatadi.

Ekologik toza ishlab chiqarishga ixtisoslashgan zonalar bo'yicha tajriba yondashuvi esa drayver tarmoqlarni "yashil" mezonlar bilan ham baholash amaliyotini kengaytirish imkonini beradi.

Tadqiqot yakunida amaliy tavsiya sifatida "Drayver tarmoqni shakllantirish algoritmi" ishlab chiqildi:

- 1) hudud diagnostikasi (resurs, kadr, bozor, infratuzilma) va tarmoqlar kesimida "mezonga moslik" skoringi;
- 2) qiymat zanjiri xaritasi va eng zaif bo'g'inlarni aniqlash (bottleneck analysis);
- 3) klaster/zonani dizayn qilish (ishtirokchilar tarkibi, kooperatsiya shartnomalari, servis markazlari);
- 4) investitsiya portfeli (tayanch loyihalar + KOB kooperatsiya loyihalari) va moliyalashtirish arxitekturasi;
- 5) kadrlar va innovatsiya moduli (dual ta'lim, malaka markazi, texnologiya transferi);
- 6) KPI-monitoring (qo'shilgan qiymat, eksport, bandlik sifati, lokalizatsiya, energiya samaradorligi) va "feedback" orqali siyosatni tuzatib borish.

Bu algoritm nazariy jihatdan o'sish qutblari va klaster yondashuvlarini, amaliy jihatdan esa zonalar va investitsiya siyosati instrumentlarini bitta boshqaruv konturiga bog'lab beradi.

Natijalar tahlili shuni ko'rsatadiki, drayver tarmoqlarning samaradorligi nafaqat iqtisodiy salohiyatga, balki institutsional muhit va davlat siyosatining uyg'unligiga ham bog'liq.

Ayrim hududlarda mavjud resurslar yetarli bo'lsa-da, muvofiqlashtirilgan boshqaruv mexanizmlarining sustligi drayverlarning to'liq ishlashiga to'sqinlik qilmoqda. Shu nuqtai nazardan, hududiy rivojlanishda drayverlarni qo'llab-quvvatlashning kompleks modeli zarurligi asoslab beriladi.

Tadqiqot natijalari asosida olib borilgan muhokamalar shuni ko'rsatadiki, drayver tarmoqlarning mavjudligi o'z-o'zidan hududiy rivojlanishni ta'minlab bermaydi. Ularning samarali ishlashi uchun institutsional muhit, davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash mexanizmlari va bozor infratuzilmasining uyg'unligi muhim ahamiyatga ega. Amaliyotda ayrim hududlarda drayver sifatida belgilangan tarmoqlar yetarli investitsion va tashkiliy qo'llab-quvvatlovga ega bo'lmagani sababli kutilgan natijalarni bermayapti. Bu holat hududiy rivojlanishda strategik rejalashtirish va sektorlararo muvofiqlashtirishning ahamiyatini yana bir bor tasdiqlaydi. Muhokama jarayonida drayverlarni rivojlantirishda klaster yondashuvi, davlat-xususiy sheriklik va innovatsion infratuzilmani kengaytirish muhim vositalar sifatida asoslab berildi.

Xulosa. Xulosa o'rnida aytish mumkinki, hududiy rivojlanishda drayver tarmoqlarni aniqlash va ularni strategik jihatdan rivojlantirish barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlashning muhim sharti hisoblanadi. Drayverlar hudud iqtisodiyotining tarkibiy transformatsiyasini tezlashtiradi, investitsion jozibadorlikni oshiradi va ijtimoiy barqarorlikka xizmat qiladi. Tadqiqot natijalari hududiy rivojlanish dasturlarini ishlab chiqishda ilmiy-amaliy asos bo'lib xizmat qilishi mumkin.

Umuman olganda, tadqiqot natijalari hududiy rivojlanishda drayver tarmoqlar konsepsiyasi ilmiy va amaliy jihatdan asosli ekanini ko'rsatadi. Drayver tarmoqlar hudud iqtisodiyotining tarkibiy tuzilishini modernizatsiya qilish, iqtisodiy o'sish sur'atlarini tezlashtirish va ijtimoiy barqarorlikni mustahkamlashda muhim rol o'ynaydi. Shu bilan birga, ularni rivojlantirishda hududning o'ziga xos xususiyatlarini inobatga olish, resurslardan oqilona foydalanish va uzoq muddatli strategik maqsadlarni belgilash zarur. Mazkur xulosalar hududiy rivojlanish dasturlari va strategiyalarini ishlab chiqishda ilmiy-amaliy asos bo'lib xizmat qilishi mumkin hamda kelgusidagi tadqiqotlar uchun nazariy platforma yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Портер М. Конкурентное преимущество наций. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2016. – 896 с.
2. Кругман П. Пространственная экономика: города, региональная и международная торговля. – СПб.: Питер, 2018. – 480 с.
3. Asheim B., Gertler M. The Geography of Innovation. – Oxford: Oxford University Press, 2019. – 512 p.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining hududlarni rivojlantirishga oid farmon va qarorlari to'plami. – Toshkent, 2022.
5. Allamuratov Sh.A. Hududiy iqtisodiyot va mintaqaviy rivojlanish asoslari. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2020. – 320 b.